

УДК 304.4:005.8]:364-78(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-6>

Масюк Олег Петрович

доктор філософських наук, доцент,
професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
Запорізький національний університет
masiukoleg@np.znu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-3853-5863

Маловічко Олена Владиславівна

кандидатка філософських наук, доцентка,
доцентка кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
Запорізький національний університет
elenamalovichko@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4137-8953

Бутченко Тарас Іванович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
Запорізький національний університет
tiberuus17@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0671-1500

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Вступ. У процесі реформування системи надання соціальних послуг актуалізується потреба у вивченні та імплементації відповідних міжнародних практик і стандартів. Проте механічне запозичення іноземних моделей без урахування українських реалій і локального контексту не завжди дає позитивний результат. З огляду на це, зростає значення соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного досвіду до національних умов.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного (насамперед європейського) досвіду соціальної роботи в Україні, а також уточнення його потенціалу, етапів, інструментів і механізмів реалізації в умовах українського соціального середовища. Завдання дослідження: 1) виявити ключові етапи, інструменти та механізми реалізації соціального проєктування в контексті адаптації міжнародного досвіду; 2) розробити практичні рекомендації щодо ефективного використання соціального проєктування в процесі модернізації соціальної роботи в Україні на основі європейських стандартів.

Результати. Розкрито ключові етапи реалізації соціального проєктування в цій сфері: ідентифікація соціальної проблеми, вивчення міжнародного досвіду, проєктування локального рішення, пілотування та масштабування результатів у систему соціальних послуг. Аналіз позитивного досвіду використання поетапної моделі соціального проєктування дає змогу підкреслити важливість міжсекторальної співпраці, інклюзивності та орієнтації на сталий розвиток. Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка моделей соціального проєктування в соціальній роботі залежно від цільових груп, а також їх використання в довгостроковій перспективі.

Ключові слова: соціальне проєктування, адаптація міжнародного досвіду, зелена соціальна робота, соціальна послуга, соціальна сфера, соціальний кооператив.

Masiuk Oleh Petrovych

Doctor of Philosophical Sciences, Assistant Professor,
Professor at the Department of Philosophy, Public Management and Social Work,
Zaporizhzhia National University

Malovichko Olena Vladyslavivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy,
Public Management and Social Work,
Zaporizhzhia National University

Butchenko Taras Ivanovych

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Philosophy, Public Management and Social Work,
Zaporizhzhia National University

SOCIAL PROJECTING AS A MECHANISM FOR ADAPTING INTERNATIONAL EXPERIENCE OF SOCIAL WORK IN UKRAINE

Introduction. As the social service delivery system is being reformed, the need to study and implement relevant international practices and standards has become increasingly pressing. However, the mechanical implementation of foreign models without taking into account Ukraine's specific realities and local context does not always yield positive outcomes. This highlights the growing importance of social project design as a mechanism for adapting international experience to national conditions.

Aim and objectives of the study. The study aims to analyze social projecting as a mechanism for adapting international (primarily European) experience in social work in Ukraine, as well as to clarify its potential, stages, tools, and mechanisms of implementation in the context of the Ukrainian social environment. The objectives of the study are: 1) to identify the key stages, tools, and mechanisms for implementing social projecting in the context of adapting international experience; 2) to develop practical recommendations for the effective use of social projecting in the process of modernizing social work in Ukraine based on European standards.

Results. The research team successfully identified the key stages of implementing social projecting in this field: identifying the social problem, studying international experience, designing a local solution, piloting, and scaling the results within the social services system. Analyzing the positive experience of using a step-by-step model of social projecting highlights the importance of intersectoral cooperation, inclusivity, and a focus on sustainable development. A promising direction for further research is the development of social projecting models in social work based on target groups, as well as their application in the long term.

Key words: *social projecting, adaptation of international experience, green social work, social service, social sphere, social cooperative.*

Вступ. У процесі реформування вітчизняних соціальних служб і системи надання соціальних послуг зростає актуальність вивчення та імплементації передового міжнародного досвіду, зокрема до практик і стандартів країн Європейського Союзу. Тим самим створюється можливість упровадження перевірених моделей соціальної підтримки, які вже довели свою ефективність у країнах із розвиненими системами соціального захисту. Крім того, імплементація найкращих практик сприяє модернізації українських соціальних служб, підвищенню їхньої якості та ефективності. І, нарешті, орієнтація на європейські стандарти забезпечує гармонізацію національної політики з підходами, що домінують у європейському соціальному просторі.

Водночас механічне, некритичне запозичення міжнародного досвіду пов'язане з певними ризиками та обмеженнями. Зокрема, моделі, які успішно функціонують у стабільному соціально-економічному середовищі Європейського Союзу, не завжди можуть бути ефективними в українських реаліях, що характеризуються обмеженістю фінансових ресурсів, нестабільністю інституцій та нерівномірним розвитком територіальних громад. Також є ризик ігнорування локальних особливостей, потреб цільових груп і культурного контексту, що може призвести до неефективності або навіть відторгнення нововведень на рівні практичної реалізації.

О. Коломієць і Т. Демиденко, на наш погляд, цілком правомірно констатують, що в сучасній Україні зовнішні інновації нерідко «...вносять у соціальні системи ззовні, зміни закріплюються на законодавчому рівні та мають директивний характер. Наприклад, реформування системи соціальних послуг в Україні» [5, с. 63]. Така практика часто-густо не забезпечує довготривалої ефективності без відповідної внутрішньої трансформації – як на рівні професійної свідомості соціальних працівників, так і в організаційній культурі соціальних служб. Інакше кажучи, інновації мають бути не лише імпортованими, а й інтегрованими, тобто такими, що проходять крізь призму локального досвіду, ураховують реальні потреби та активізують внутрішній потенціал соціальних суб'єктів. Так, актуалізується потреба в розробці методології конструювання соціальних змін, що дає змогу не просто копіювати зовнішні зразки, а гнучко адаптувати їх до національних умов. У цьому контексті особливої значущості набуває аналіз соціального проєктування як

механізму адаптації міжнародного досвіду до місцевих умов.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Така візія узгоджується з висновками провідних дослідників, які формували світоглядно-ціннісні та теоретико-методологічні засади соціального проєктування. Так, у працях Т. Семігіної, Л. Тюпті, Д. Пузікова, П. Матли соціальне проєктування розглядається як стратегічний інструмент трансформації соціальної політики, що здатний забезпечити ефективну адаптацію європейського досвіду до українських реалій [5; 7; 8]. Дослідження І. Коломієць, Т. Демиденко, Л. Романовської дають змогу окреслити практичні й управлінські аспекти соціального проєктування, акцентуючи на його ролі в удосконаленні системи соціальних послуг [2; 4].

Незважаючи на наявність фундаментальних напрацювань у цій сфері, комплексне дослідження етапів, інструментів і механізмів реалізації соціального проєктування залишається недостатньо розробленим. Особливо актуальним є вивчення цього процесу в контексті інтеграції міжнародного досвіду до практики соціальної роботи в Україні.

З огляду на викладене, **метою статті** є аналіз соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного (насамперед європейського) досвіду соціальної роботи в Україні, а також уточнення його потенціалу, етапів, інструментів і механізмів реалізації в умовах українського соціального середовища. Відповідно до поставленої мети, сформульовано такі **завдання статті**: 1) виявити ключові етапи, інструменти та механізми реалізації соціального проєктування в контексті адаптації міжнародного досвіду; 2) розробити практичні рекомендації щодо ефективного використання соціального проєктування в процесі модернізації соціальної роботи в Україні на основі європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найперше зазначимо, що в нашому аналізі виходимо з розуміння соціального проєктування як форми «конструювання завершених, здійснених, динамічно-діалогічних, конструктивно та функціонально цілісних ідеальних моделей нових форм суспільних відносин» [1, с. 10]. Таке трактування дає змогу розглядати соціальне проєктування не лише як технічний інструмент розв'язання соціальних проблем, а й як складний і багатовимірний процес, орієнтований на системну зміну соціальної реальності.

Наш підхід узгоджується з позицією Л. Романовської, яка підкреслює: «У контексті практики соціальної роботи проєктування можна розглядати як складник управління соціальних установ і, відповідно, менеджменту фахівців соціальної сфери; соціальну технологію, метою якої є прогнозування та програмно-цільова реалізація соціальних нововведень» [4, с. 105]. У цьому визначенні особливу увагу привертає подвійний акцент – на управлінський аспект проєктування в соціальній сфері, а також на його роль як інструменту реалізації нововведень, які мають не лише вирішувати наявні соціальні проблеми, а й створювати підґрунтя для запобігання майбутнім ризикам. Так, кінцева мета соціального проєктування полягає не лише в подоланні кризових явищ, а й у формуванні соціального профіциту.

Окремий напрям соціального проєктування пов'язаний з інтеграцією принципів сталого розвитку, що також впливає на зміст і завдання соціальної роботи. Спираючись на програмні документи ООН та ЄС, присвячені розширенню підходів до досягнення цілей сталого розвитку, Т. Семігіна розглядає так звану зелену соціальну роботу як інноваційний підхід до вирішення екологічно зумовлених соціальних проблем. На її думку, ці нововведення містять холистичний (цілісний) підхід, який визнає взаємозв'язок між людьми, іншими живими істотами, фізичним середовищем та екосистемою загалом. Так, соціальне проєктування повинне враховувати не лише соціальні, а й екологічні чинники, що розширює його горизонти та робить релевантним до сучасних глобальних викликів [5, с. 19].

Відповідно до наведених концептуальних підходів, роль соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного досвіду можна розкрити через низку послідовних етапів, на кожному з яких реалізуються специфічні функціональні завдання – від діагностики потреб й аналізу контексту до формування моделей, їх апробації, оцінювання ефективності та подальшої інституціоналізації. Така поетапна логіка дає змогу забезпечити цілісність і результативність процесу адаптації.

Першим етапом соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного досвіду є ідентифікація проблеми в українському контексті. Ідеться про аналіз соціальної ситуації на предмет виявлення конкретних потреб, викликів і прогалин у наданні соціальних послуг. Соціальні працівники, фахівці громадських організацій або представники місцевого самоврядування вивчають наявні дані, консультуються з представниками цільових груп, проводять фокус-групи та опитування для того, щоб максимально чітко сформулювати проблему. Такий аналіз дає змогу перейти від загальних суджень до конкретних запитів, на які проєкт має відповісти.

Наступним кроком є вивчення ідей, методів і моделей, що успішно працюють в інших країнах. На нашу думку, у цьому процесі варто аналізувати приклади найкращих практик, апробованих у країнах із високим рівнем розвитку соціальної роботи, як-от Німеччина, Швеція, Данія, Нідерланди, Польща.

При цьому особливу увагу, напевно, варто приділяти тим підходам, які демонструють сталу ефективність і мають потенціал до перенесення в інші соціокультурні середовища. Підкреслимо, що важливо вміти не просто копіювати європейські моделі, а критично осмислювати їх з урахуванням українських реалій – правового поля, фінансових можливостей, ментальних особливостей населення.

На основі здобутих знань здійснюється проєктування локалізованого рішення. Цей етап передбачає розробку адаптованої моделі соціального втручання, яка враховує як європейський досвід, так й український контекст. У межах певного проєкту визначаються цілі, завдання, цільова аудиторія, методи роботи, ресурси, партнери. Складається його логічна модель, у якій відображаються очікувані результати та критерії їх оцінки. Особливість цього етапу полягає в гнучкому поєднанні інноваційних підходів з наявними локальними можливостями, що забезпечує практичну реалізованість задуманого.

Після проєктування відбувається пілотування та оцінювання ефективності запропонованого рішення. Пілотний етап дає змогу в обмежених масштабах (наприклад, в одній громаді або районі) апробувати інновації, оцінити їх дієвість, виявити потенційні ризики та слабкі місця. У цьому процесі проводиться моніторинг і збір зворотного зв'язку від бенефіціарів і виконавців. Отримані відомості дають змогу скоригувати підходи, вдосконалити механізми реалізації та підготувати модель до більш масштабного впровадження.

Завершальним етапом є масштабування та інтеграція результатів проєкту до певної системи соціальних послуг. У разі успішного пілотування ініціатива може бути поширена на інші території або перетворена на постійну програму, вміщену до місцевих або національних стратегій соціального розвитку. Така інституціоналізація результатів передбачає взаємодію з органами влади, формування нормативної бази, залучення сталих джерел фінансування та підготовку відповідних кадрів.

Для ілюстрації поетапного соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного досвіду спробуємо визначити соціально-проєктний алгоритм дій із реінтеграції вразливих категорій населення – зокрема, ветеранів, людей з інвалідністю, постраждалих від воєнних дій – на підґрунті вивчення та імплементації відповідних міжнародних практик.

Найперше згадаємо про таку проблемну особливість українського контексту виконання завдання із забезпечення соціальної підтримки вразливих груп населення, як хронічне перенасичення відповідних систем пільговими категоріями. За умов обмеженого державного бюджету та повільного відновлення людського капіталу з'являється потреба в упровадженні нових моделей, що допомагають зменшити залежність від державних дотацій і стимулювати самостійність цільових груп.

Відповідно на другому етапі на підґрунті вивчення міжнародного досвіду викликає інтерес польська модель соціальних кооперативів. Як зазна-

чає П.Матла, соціальний кооператив – це форма юридичної особи, яка поєднує ознаки підприємства та громадської організації [8]. Такі кооперативи, провадячи як економічну діяльність, так і соціальну та професійну реінтеграцію, стали важливими агентами соціальної економіки й ефективним інструментом інтеграційної політики в Польщі. Особливо це стосується роботи з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, але мають потенціал до активної участі в громадському житті.

На основі цього відбувається перехід до третього етапу, на якому формується проєкт локалізованого рішення, що містить адвокацію правового визнання соціальних кооперативів в Україні як окремої форми юридичної особи. Водночас розробляються програми з підготовки цільових груп до участі в кооперативному русі, моделі підтримки (наприклад, субсидування на стартових етапах), а також платформи для міжсекторальної співпраці. Цей етап також передбачає обґрунтування необхідності співфінансування – механізму, що ефективно працює в Німеччині, де держава покриває частину витрат лише за умови, що організація самостійно залучає решту потрібних ресурсів [6, с. 12].

Четвертим етапом стає інформаційна кампанія та пілотування – проведення масштабної адвокації моделі соціальних кооперативів серед громадськості, ветеранів, представників громад, органів місцевого самоврядування. Пілотні ініціативи можуть бути реалізовані на базі дійсних громадських організацій або новостворених ініціативних груп. Протягом цього етапу здійснюється моніторинг, аналіз ефективності, визначення рівня залученості, рівня професійної адаптації учасників та фінансової життєздатності.

Фінальним, п'ятим етапом є масштабування та інституалізація, що передбачає включення соціальних кооперативів до державних і муніципальних соціальних програм, розвиток системи державного й міжнародного співфінансування, а також створення нормативно-правової бази для сталого функціонування таких ініціатив. Тобто в довгостроковій перспективі соціальні кооперативи стають дієвим інструментом реінтеграції ветеранів, людей з інвалідністю та інших постраждалих громадян не як пасивних отримувачів допомоги, а як активних суб'єктів соціальних трансформацій і відбудови повоєнної України. Така модель є водночас соціально справедливою, економічно доцільною та політично передбачуваною, оскільки вона зміщує акцент із культури залежності на культуру співвідповідальності.

На нашу думку, прикладом реалізації поетапної моделі соціального проєктування як механізму адаптації міжнародного досвіду є діяльність благодійної організації «Благодійний фонд “Позитивні Жінки Запоріжжя”». Зазначена громадська інституція виникла у відповідь на потребу в посиленні ролі жінок у соціальному розвитку регіону в умовах війни.

Упродовж 2023–2024 років організація реалізувала низку соціальних ініціатив у партнерстві з міжнародними фондами та донорськими структу-

рами. Зокрема, налагоджено співпрацю з Міжнародним благодійним фондом Alliance for Public Health, Українським жіночим фондом та структурою «ООН Жінки». Завдяки цій співпраці БО «БФ “Позитивні Жінки Запоріжжя”» адаптувала й упровадила низку практик, характерних для європейської моделі соціальної роботи із жінками, зокрема гендерно чутливий підхід до надання послуг, який активно використовується у Швеції та Нідерландах; модель жіночого лідерства та розширення прав і можливостей, що базується на рекомендаціях Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад; інтеграцію психосоціальної підтримки до роботи з уразливими групами – підхід, що застосовується в Німеччині та Данії для підвищення стресостійкості та соціальної активності жінок після кризових подій; а також орієнтацію на активізацію участі громади й проведення адвокаційних кампаній, що є характерною рисою локальних ініціатив у Польщі й Литві.

Соціальне проєктування відповідних змін чітко відтворює поетапну логіку адаптації міжнародного досвіду. Першим етапом стало виявлення конкретних соціальних проблем і викликів, з якими стикаються жінки в Запорізькому регіоні під час війни, зокрема зростання психологічного навантаження, втрата засобів до існування, дискримінація, брак ресурсів для самореалізації. Наступним кроком було вивчення міжнародного досвіду й добір тих моделей, які є релевантними до українського контексту, з урахуванням культурних, правових і ресурсних обмежень. Далі відбулося проєктування локалізованого рішення – створення програми розвитку лідерських, комунікативних, психологічних і громадянських компетентностей жінок, у межах якої чітко визначено цілі, методи, цільову аудиторію, партнерів та систему моніторингу. Пілотування цієї моделі відбулося в межах проєкту «Посилення участі жінок Запорізького регіону в реагуванні на гуманітарну кризу», реалізованого за підтримки ООН Жінки в Запорізькій міській та Широківській сільській громадах.

Реалізація поетапної моделі соціального проєктування в діяльності БО «Позитивні Жінки Запоріжжя» виявилася пов'язаною з низкою практичних труднощів. Однією з основних проблем залишалася фрагментарність нормативного регулювання, зокрема відсутність чітко визначених механізмів інтеграції проєктних ініціатив до соціальної політики місцевих органів влади. Відчувалася також нестача підготовлених кадрів у сфері соціального проєктного менеджменту, що ускладнювало процес планування, моніторингу та оцінювання результатів. Значним обмеженням був нестабільний доступ до довгострокового фінансування, який ускладнював продовження та розширення проєктів після завершення підтримки донорів.

Додатковою перешкодою стала інерційність інституційної культури в окремих соціальних службах, які виявляли обмежену готовність до партнерства з громадськими ініціативами. Крім того, недостатній рівень обізнаності органів місцевого самоврядування щодо потенціалу подібних моделей

стримував процес масштабування ефективних практик, знижуючи їх системний вплив.

Але, незважаючи на труднощі, загалом соціально-проектна діяльність БО «Позитивні Жінки Запоріжжя» була успішною. Аналітичні показники результатів засвідчили стале зростання кількості учасниць заходів, зокрема активне залучення жінок із числа студенток, волонтерок, представниць ЛГБТ-спільноти та національних меншин. До тематичних сесій різного формату залучено понад 150 жінок, з яких більш ніж 100 – унікальні учасниці. За результатами опитувань, проведених після завершення заходів, учасниці відзначали зростання рівня впевненості в собі, підвищення знань із прав людини та глибше усвідомлення ролі жінок у побудові міцних громад. Отримані результати створюють підґрунтя для масштабування ініціативи, зокрема в інші громади регіону, а також для її інтеграції до місцевих стратегій соціального розвитку.

Так, досвід БО «Позитивні Жінки Запоріжжя» чітко демонструє, як соціальне проектування – через поетапну адаптацію міжнародних підходів – забезпечує ефективну відповідь на гуманітарні виклики, посилює соціальну участь жінок і сприяє розвитку згуртованих громад. Запропонована модель є прикладом конструктивного поєднання зовнішніх ресурсів і локального контексту, що надає їй потенціал для масштабування та довготривалого впливу в системі української соціальної роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що соціальне проектування є ефективним механізмом адаптації міжнародного досвіду соціальної роботи в українських умовах. Його головною перевагою є структурована, поетапна логіка впровадження змін – від діагностики проблеми й аналізу релевантних міжнародних моделей до локалізації рішень, їх пілотування, оцінювання ефективності та подальшого масштабування. Соціально-проектний

підхід дає змогу уникати формального копіювання зовнішніх зразків і натомість формувати простір для гнучкої адаптації найкращих практик до національного контексту – з урахуванням культурних, правових, економічних та інституційних реалій.

Проаналізовані приклади реалізації поетапної моделі соціального проектування – зокрема ініціативи зі створення соціальних кооперативів за польським зразком, а також діяльність БО «Позитивні Жінки Запоріжжя» – підтверджують здатність цього підходу формувати нові інституційні форми, активізувати потенціал громадянського суспільства та відповідати на складні гуманітарні виклики. Водночас вони демонструють важливість міжсекторальної співпраці, інклюзивності й орієнтації на сталий розвиток.

Водночас вітчизняне соціальне проектування наштовхується й на низку обмежень. Серед них – фрагментарність нормативного регулювання, нестача підготовлених кадрів у сфері соціального проектного менеджменту, обмежений доступ до довгострокового фінансування, а також інерційність інституційної культури в окремих соціальних службах. Додаткову складність становить недостатній рівень поширення успішних моделей серед органів місцевого самоврядування, що гальмує масштабування ефективних практик.

З огляду на викладене, перспективним напрямом подальших досліджень є розробка типології моделей соціального проектування в соціальній роботі залежно від цільових груп, інституційного рівня та джерел фінансування; вивчення інструментів забезпечення сталості впроваджених рішень; а також створення методичних рекомендацій для підготовки фахівців, здатних діяти в межах соціально-проектного підходу. Окрема увага має бути приділена оцінюванню ефективності адаптаційних моделей у довгостроковій перспективі – з урахуванням не лише кількісних, а і якісних соціальних результатів.

Список літератури:

1. Бутченко Т.І. Соціальне проектування : навч. посіб. для здобувачів ступеня вищ. освіти бакалавра спец. «Соціальна робота» освіт.-проф. програми «Соціальна робота». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 104 с.
2. Коломієць О., Демиденко Т. Соціальні проекти як інструмент впровадження інновацій у соціальній роботі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2023. 2 (53), 61–66.
3. Мінсоцполітики та USAID надалі працюватимуть над підвищенням якості соціальних послуг. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24109.html> (дата звернення 21.03.2025).
4. Романовська Л.І. Особливості соціального проектування в соціальній роботі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. 68(1). С. 104–108.
5. Семігіна Т. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2018. (2), С. 11–27.
6. Соціальне замовлення: можливості впровадження в Україні. Київ : ГО «Крим СОС», 2020. 192 с.
7. Тюття Л.Т., Пузіков Д.О. Проектування в соціальній роботі. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2005. № 47. С. 77–84.
8. Matla P. Spółdzielnie socjalne. URL: <https://www.gov.pl/web/rodzina/spoldzielnie-socjalne> (дата звернення 21.03.2025).

References:

1. Butchenko, T. I. (2020). *Sotsialne proiektuvannia* [Social engineering]: navch. posib. dlia zdobuvachiv stupenia vyshch. osvity bakalavra spets. «Sotsialna robota» osv. prof. prohramy «Sotsialna robota». Zaporizhzhia : ZNU, 104 s. [in Ukrainian]
2. Kolomiets, O., & Demydenko, T. (2023). *Sotsialni proiektu yak instrument vprovadzhenia innovatsii u sotsialnii roboti* [Social projects as a tool for implementing innovations in social work]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: "Pedagogika. Sotsialna robota"*, 2 (53), 61–66. [in Ukrainian].

3. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy (2024). Minsotspolityky ta USAID nadali pratsiuvatymut nad pidvyshchenniam yakosti sotsialnykh posluh [The Ministry of Social Policy and USAID will continue to work on improving the quality of social services]. Retrieved from: <https://www.msp.gov.ua/news/24109.html> [in Ukrainian]
4. Romanovska, L. I. (2020). Osoblyvosti sotsialnoho proiektuvannia v sotsialnii roboti [Features of social design in social work]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 68(1), 104–108. [in Ukrainian].
5. Semyhina, T. (2018). Chomu sotsialna robota nabuvaie zelenoho koloru? [Why is social work turning green?]. *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu*, (2), 11–27. [in Ukrainian].
6. Sotsialne zamovlennia: mozhlyvosti vprovadzhennia v Ukraini [Social order: implementation possibilities in Ukraine]. Kyiv : HO “Krym SOS”, 2020. 192 s. [in Ukrainian].
7. Tiuptia, L. T., & Puzikov, D. O. (2005). Proiektuvannia v sotsialnii roboti [Design in social work]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Kyievo-Mohylianska akademiia”. Pedahohichni, psykhologichni nauky ta sotsialna robota*. 2005. № 47. S. 77–84. [in Ukrainian].
8. Matla, P. Spółdzielnie socjalne. Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/rodzina/spoldzielnie-socjalne> [in Polish].